

İlter Akarçay, R. Ebru (2020). "Demokrasilerde Darbe Geçirmezliğe Yakından Bakmak: Sivil-Asker İlişkilerinde İspanya Örneği". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 38, s. 145-185.

DOI: 10.21550/sosbilder.591754

Araştırma Makalesi

DEMOKRASİLERDE DARBE GEÇİRMEZLİĞE YAKINDAN BAKMAK: SİVİL-ASKER İLİŞKİLERİNDE İSPANYA ÖRNEĞİ

R. Ebru İLTER AKARÇAY*

Gönderim Tarihi: Temmuz 2019

Kabul Tarihi: Ekim 2019

ÖZET

Darbe geçirmezlik, demokratik rejimler ve alternatiflerinin devamlılığını sağlamaya yönelik bir stratejiler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Demokratik sistemlerin de darbe riskiyle karşılaşabildikleri savı kabul görse de, irdelenen önlemler çoğunlukla zayıf demokratik karnelere sahip sistemlerin uygulayabilecekleri türdendir. Demokrasiye geçiş ve pekişme dönemlerindeki darbe girişimleri ve bu girişimlerin tekrarının önünü almak için atılan adımlar seyrek olarak mercek altına alınmaktadır. Çalışmanın başlıca hedefi, demokratikleşen sistemlerde darbe geçirmezlik stratejilerinin izlerini aramaktır. İspanya'nın serüveni, darbe girişimlerinden demokrasinin gelişimine katkı yapacak dersler çıkarılabileceği ve tekrarlanma ihtimalinin önünün alınabileceğine işaret etmektedir. Demokrasiye geçişte örnek teşkil ettiğine inanılan İspanya'nın adımları, demokratik rejimin kalitesini zedelemeyen uygulanabilecek önlemlere ilişkin fikir vermektedir. Siyasal liberalleşme, atamalarla kadro yapısını dönüştürme, yatıştırma, sınırlı cezalandırma, birleştirerek yönetme yollarıyla darbe geçirmezlik hedeflenirken, uluslararası ittifak arayışları süreçteki riskleri yönetmek için başvurulan yöntem olarak öne çıkmaktadır. Temel bulgu, darbe geçirmezlik üzerine süregelen kuramsal tartışmalardan ayrışacak şekilde, asgari cezalandırma ile tek çatı altında toplamaya yönelik adımlarla demokratik pekişmenin güvence altına alınabildiğidir.

Anahtar Kelimeler: *darbe geçirmezlik, demokrasiye geçiş, demokratik pekişme, sivil-asker ilişkileri, İspanya*

* Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, eiakarçay@yeditepe.edu.tr

Examining Coup-proofing in Democracies Up-close: The Case of Spain in Civil-Military Relations

ABSTRACT

Coup-proofing is defined as the entire set of strategies intended to ensure the continuity of democratic regimes and their alternatives. Even though the claim that democratic political systems can encounter coup risks is acknowledged by studies on coup-proofing, the precautions placed under analysis have predominantly been of the type that political systems with a poor democratic record can implement. The experiences of political systems undergoing democratic transition and consolidation when confronted by coup attempts and the steps they take to prevent the repetition of these attempts have rarely been scrutinized. The principal aim of this study is to trace the coup-proofing strategies in political systems that are democratizing. Spain's journey points out how lessons contributing to the advance of democracy can be learnt from coup attempts and the possibility of repetition can be contained. The steps taken by Spain, which is considered to constitute an example and a model in transitioning to democracy, suggests what measures can be put into practice without eroding the quality of the democratic regime. While coup-proofing was aimed through political liberalization, transformation of the composition of the military cadres via appointments, appeasement, limited resort to punitive measures, and rule through assembling, the search for international alliances was the method resorted to in managing risks involved in the process. The main finding is that, in a manner that diverges from the theoretical discussion on coup-proofing, it is possible to safeguard democratic consolidation in the company of steps geared towards observing a minimal degree of punitive measures and assembling under one roof.

Key words: *coup-proofing, transition to democracy, democratic consolidation, civil-military relations, Spain*

Giriş

Huntington (1957) ve Finer'dan (1962) günümüze, orduların siyasete etkileri önemini yitirmeyen bir tartışma konusudur. Karşılaştırmalı siyaset alanında orduların rolüne ilişkin eserler incelendiğinde, orduyu iktidar karşıtı kitlesel protestolarda ibrenin ne yöne dönecek olduğunun başlıca belirleyicisi olarak tanımlayan tahlillerin son yıllarda ivme kazandıkları görülmektedir. Söz konusu

tahlillerde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden 'Renkli Devrimler' ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika'da 'Arap Baharı' olarak adlandırılan gelişmeler, ordulara ait tutumun anlaşılmasında ele alınmaktadır (Barany 2011; Kuehn 2017). Son dönemde, Venezuela ve Cezayir'deki protestoların ne yöne evrileceklerinde gözlerin ordular üzerinde olması bu boyutuyla önem arz etmektedir. Darbelerin seyrelmesiyle eş zamanlı olarak liderlerin iktidardan erken uzaklaşmalarındaki artış, orduların değişen rolünün mercek altına alınmasını gerekli kılmaktadır (Croissant vd. 2018: 142). Demokratikleşmeyi tetikleyen bir etken olarak kitlesel ve şiddet içermeyen protestolara cevaben ordunun sadakatindeki kayma ve demokratik devrimin başarıya ulaşması için ordunun desteği ya da tarafsız kalmasının gerekli koşul olarak tanımlanması, günümüzde bu kurumun demokratik düzendeki rolünün irdelenmesini zorunlu hale getirmektedir (Degaut 2017: 4; Croissant vd. 2018: 147-149; Barany 2013).

Soğuk Savaş'ın sonlanmasını takiben darbelerin küresel sıklığının yaklaşık yüzde 50 oranında azaldığı görülürken, darbelerle iktidardan uzaklaştırılan liderlerin önemli bir bölümünün demokrasileri yönetmekte olmaları dikkat çekmektedir (One Earth Future Foundation Policy Brief 2016). Üçüncü demokratikleşme dalgasının ardından, toplam 208 askeri darbeden 33'ünün demokrasilerde gerçekleşerek yüzde 45,5 oranıyla seçilmiş liderlere iktidardan el çektilmesiyle sonuçlandıkları ileri sürülmektedir (Kuehn 2017: 790). Bell (2016: 1-2), demokrasiyi azalan darbe hareketliliğiyle bağdaştıran ampirik bulguları şaşırtıcı derecede belirsiz olarak nitelemektedir. Buna rağmen, demokratik yönetimlerin alternatiflerine oranla yüzde 50'den daha da düşük bir ihtimalle darbe geçirmezlik taktiklerine başvurdukları hesaplanmaktadır (One Earth Future Foundation Policy Brief 2016). Otoriter rejimlerde darbe geçirmezlik örneklerine dair çalışmalara sıklıkla rastlanılmaktayken, demokrasilerin benzer yöntemlere ne yoğunlukta yöneldiklerine ilişkin incelemeler yaygın değildir.

Başarısız darbe girişimlerinin, otoriter liderliğe siyasi reformları hayata geçirebilecekleri ya da iktidardan düşebilecekleri yönünde sinyal göndererek, demokratikleşmeye olmasa da liberalleşmeye yol açabildikleri vurgulanmaktadır (Kuehn 2017: 788 ve 783). İspanya, darbe girişimlerini fırsata çevirerek, ordunun rolünü yeniden tanımlamıştır. Darbe geçirmezlik önlemlerinin demokrasiye geçiş dönemiyle başlayıp, pekişmenin dönüm noktası olarak bilinen 1982 seçimlerinin sonrasında ve hatta 1989 yılına kadar devam ettiğine inanılmaktadır (Navajas Zubeldía 2014: 27; Özçer 2010: 95). İspanya'nın demokratikleşme sürecinde takip ettiği yol, yıllarca bir model olarak tanımlanmıştır (Bermeo 1994; Colomer 1995; Payne 2017: 273). Bugüne gelindiğinde, geçiş döneminin anlatılanların aksine yoğun şiddet içerdiği ve barışçıl olmaktan uzak düştüğü yönündeki tespitler alevlenmiştir.

İspanya'nın tecrübesi Türkiye'de de yakından izlenmiştir. Eski savunma bakanları José Bono ve Narcís Serra Türkiye'yi ziyaret ederek, askerinin sivil denetim altına alınması sürecini anlatmışlar ve 1981 tarihli başarısız darbe girişimi sıklıkla masaya yatırılmıştır. Türkiye'de ilgi uyandıran haberlerden başlıcası, General José Mena Aguado'nun 2006 yılındaki bir konuşmasının ardından dönemin Savunma Bakanı José Bono tarafından görevden alınması olmuştur. General, İspanya'nın bölgelerinin anayasanın koyduğu sınırlamaları hiçe saymaları halinde anayasanın 8. maddesinin devreye gireceğini söylemiş ve anayasanın uygulanmasını sağlamak için yemin etmiş olduklarını hatırlatmıştır (Mena Aguado 2006). İlgili madde Silahlı Kuvvetler'e İspanya'nın egemenlik ve bağımsızlığını güvence altına almak, bütünlüğü ve anayasal düzenini korumak gibi görevler vermektedir. 2018 yılının sonbahar aylarındaysa, İspanya'da sivil-asker ilişkilerine dair yeni bir gündem maddesi belirlemiştir. Yedek statüsündeki beş subay hakkında, imzaladıkları bildiri nedeniyle soruşturma açılmıştır. Savunma Bakanı'nın disiplin ihlali olarak tanımladığı bu bildiri, büyük kısmı emeklilerden oluşan 181 subay

adına General Francisco Franco Bahamonde'nin saygınlığını azaltan gelişmelerden duyulan rahatsızlığı dile getirerek, iadei itibar talebi içermekteydi (Galaup vd. 2018).

Otoriter rejimlerden ayrışacak şekilde, demokrasilerden de kendilerine has bir dizi darbe geçirmezlik önlemine başvurmaları beklenebilir. Literatür otoriter yönetimlerin darbe geçirmezlik yöntemlerine odaklanırken, demokratik ve otoriter yönetimler arasında tercih farklılıkları öngörülebilir. İspanya örneği, otoriter ve demokratik rejimlerde kabul gören darbe geçirmezlik yöntemlerine dair karşılaştırma yapılmasına imkân vermektedir. Örneğin, İspanya'da demokrasiye geçiş dönemindeki başarısız darbe girişimlerinin yargı önüne getirilmeleri mümkün olmuş, ancak yaygın tasfiyelerden kaçınılması ve seçici bir yaklaşımla cezalandırmayı asgari düzeyde tutan bir model benimsenmiştir.

Çalışmanın başlangıcında, darbe geçirmezlik kavramı ve bu amaçla uygulamaya konulan başlıca yöntemler ile olası yan etkileri tartışılacaktır. Çalışma aynı zamanda İspanya'daki sivil-asker ilişkilerinin, demokratikleşme ile demokrasinin pekişmesi dönemlerinde ve darbe girişimlerinin gölgesinde, yeniden yapılandırılmasını ele alacaktır. Demokrasilerin darbelere geçit vermemek için uygulamaya koydukları yöntemlerin farkını irdelemek amacıyla, İspanya örneğinde darbe geçirmezliğe yönelik adımların haritası oluşturulacaktır. Çalışmada, Franco diktatörlüğü döneminde ordunun rolü ile ideolojik ve sosyolojik tabanının incelenmesini takiben, demokrasiye geçişle darbe riskinde gözlemlenen artış masaya yatırılacaktır. Siyasal liberalleşme, atamalardaki tercihler, orduyu yatıştırma ve asgari düzeyde cezalandırma yollarıyla darbe geçirmezlik arayışı peşi sıra incelenecektir. Franco döneminde ordunun bölünerek kontrol altına alınmasının aksine, sosyalist iktidarlar altında birleştirme ve merkezileşme yoluyla darbe geçirmezlik girişimlerinde bulunulması demokratik İspanya örneğinin ayırt edici niteliği olarak mercek altına alınacaktır. Çalışmada, darbe geçirmezlik adımlarının sebebiyet

verdikleri risklerin nasıl aşılabilecek oldukları da gözden geçirilecektir. Veri değerlendirildiğinde, demokrasiye geçiş ya da demokratik pekişme dönemlerindeki siyasal sistemlerin otoriter rejimlerin uyguladıkları darbe geçirmezlik önlemlerinden ayrılan bir dizi yönetime başvurabildikleri görülmektedir. Demokratikleşme yolundaki sistemlerin uyguladıkları önlemler arasında siyasal liberalleşme çerçevesinde kurumların rolünün yeniden tanımlanması, seçici bir yaklaşımla cezalandırma ve tek çatı altında bir araya getirme ön plana çıkmaktadır.

1. Darbe Geçirmezlik Yöntemleri

Darbe geçirmezlik, ordunun darbe yoluyla siyasi lideri değiştirmeyi planlaması karşısında, liderin yaslanabilecek olduğu stratejiler bütünü ifade etmektedir (Sudduth 2017: 3). Bu stratejilerin darbe girişimlerini caydırmaları ve başarı şanslarını zayıflatmaları beklenmektedir (Powell 2012: 1019). Ordunun darbe icra etme becerisini aşağı çekmek, rejimi darbe geçirmez yapmanın anahtarı olarak tanımlanmaktadır (Sudduth 2017: 4).

Literatür darbeyi diktatörlerin sorunu olarak belirleme eğilimindeyse de, demokratik siyasal sistemlerin tehditlere açık ve önlem arayışında olmaları da kabul görmektedir. Demokratik rejimlerde darbe geçirmezlik becerisi inşa etmenin zorlu bir boyutu olduğuna inanılmaktadır. Olası yaptırımlar, otoriter rejimlerin başvurduklarıyla karşılaştırıldıklarında, fark sergilemektedir. Yürütme erki ve darbe geçirmezlik üzerindeki sınırlamalar, demokrasilerdeki darbe girişimcilerine baskı görmelerinin muhtemel olmadığını düşündürerek fırsat penceresi aralamakta ve darbelerin başarı şansını yükseltmektedir (Bell 2016: 3 ve 26). Medyanın varlığı ile gözlem ve düşünce kuruluşlarının denetiminden fonların kıt oluşuna kadar bir dizi etken, demokrasilerin darbeyle mücadele edebilmek için gereken araçlardan yoksun olmaları sonucunu doğurmaktadır (Powell vd. 2018: 1158). Baskıcı politikaların ağır maliyeti, demokratik liderleri; tasfiye, siyasi

rakiplerin tutuklanmaları ya da darbeyi planlayanları hedef alan diğer adımlardan uzak durmaya yönelmektedir (Bell 2016: 2). Özellikle de genç demokrasilerin giderek korumasız kaldıklarına vurgu yapılarak, güçlü ordunun demokrasiye geçişi engellemekte etkili olabileceği ve orduya taviz verilmesi ya da iktidarın devredilmesi riskinin varlığına işaret edilmektedir (Acemoglu vd. 2010: 2). Reform beklentisi, demokrasinin erken evrelerinde ordunun kontrol edilmesini güçleştirmektedir (Acemoglu vd. 2010: 2 ve 36-37).

Darbe geçirmezlik stratejileri çeşitlilik sergilemektedir. Silahlı kuvvetlerin yeniden örgütlenmesi ve farklı silahlı güçlerin yaratılmasıyla dengelenmesi başlıca yöntemlerdir (Brown vd. 2015: 1; Albrecht vd. 2018: 316). Ordunun rakip çokça birime bölünmesiyle, bu birimlerin birbirlerini kontrol edip dengelemeleri hedeflenmektedir (Sudduth 2017: 3; Belkin vd. 2003: 613). Ordu içinde yatay iletişimin önüne engeller konulmaktadır (Bausch 2018: 4; De Bruin 2017: 5). Uzmanlaşma yoluyla koordinasyon güçlüğüne neden olunurken, komuta birliğinin engellenmesine de tanıklık edilmektedir (Powell 2012: 1021 ve 1025). Ordunun herhangi bir biriminin fazlaca kaynağı kontrol etmesinin önü alınmaktadır (Belkin vd. 2003: 613).

Alternatif yöntemlerden biri de, ayrı bir komuta yapısına sahip çoklu paramiliter güçler ya da iç güvenlik kurumlarının oluşturulmasıdır (Sudduth 2017: 3; Bausch 2018: 4). Paramiliter güçler, lideri koruma görevine sahip ve sadakati yüksek düzeyde seyreden unsurlar olarak görev alabilmektedir (Belkin vd. 2003: 613). Zaman içinde, ordu yapısı dışında kalan bu güçler kendi kurumsal çıkarlarını geliştirmektedir (De Bruin 2017: 5-6). Parçalanmış güvenlik çevreleri yaratılmakta ve darbecilerle lidere sadakat gösterenler arasında çatışma muhtemel hal almaktadır (Albrecht vd. 2018: 319).

Subay terfilerinde siyasi liderliğe bağlılığın temel ölçüt olması da darbe geçirmezlik stratejileri arasında tanımlanmaktadır. Sadakat, liyakatin ötesinde ödüllendirilmektedir (Bausch 2018: 4). En hassas

makamlara yakın aile mensupları ve güvenilir takipçilerin yerleştirilmeleri önemli koruma sağlamaktadır (Brown vd. 2015: 5). Alt kademeler ya da karşı dengeyi sağlayacak güçler de siyasi liderin mensubu olduğu etnik gruba, rejimi uzun süredir destekleyenlere veya partiye sadık isimlere teslim edilebilmektedir (Brown vd. 2015: 5; De Bruin 2017: 6). İstifleme yöntemiyle, kimi grupların tercih edilerek, diğerlerinin dışlanması gündeme gelmektedir (Sudduth 2017: 7).

Komuta kademelerinde sık rotasyon da darbe geçirmezliğin tesisini hedeflemektedir (Sudduth 2017: 4; Albrecht vd. 2018: 316; Bausch 2018: 4). Rotasyon siyasi liderin ordu üzerindeki kontrolünü artırmakta ve subayları yakın örülmüş ilişkiler açısından uzak tutarak, darbelerle geçit vermemeyi gaye edinmektedir (Bausch 2018: 5). Tasfiyeler de benzer işlev üstlenmektedir (Sudduth 2017: 4; Albrecht vd. 2018: 316; Bausch 2018: 4). Rakip personel ya da eski kadroların tasfiyesi, kurumun iktidara sadakatini yükseltme yönünde atılan bir adımdır. Kurumu tecrübe ve birikimden yoksun bırakacak bir dönüşüme kapı aralasa da, boşalan geniş kadro iktidarlara kurumun siyasi duruşunu belirleme imkânı sunmaktadır.

Orduya maddi faydalar sağlanması ve daha fazla teçhizat, mali ve siyasi kaynak aktarımı da darbe geçirmezlik stratejileri arasında yer edinmektedir (Albrecht vd. 2018: 316; Sudduth 2017: 4). Bausch (2018: 4), bu aktarımlarla ordunun sadakatinin satın alınmasından bahsetmektedir. Artan askeri harcamalar, silah alımları ve sivillerle askerler arasında yetki paylaşımı gibi tatmin artırıcı yatıştırma stratejilerine parmak basılmaktadır (Bell 2016: 4). Powell vd.'nin (2018: 1154) 172 ülkeden oluşan bir örnekleme ulaştıkları bulgu, demokrasilerin en çok gençken ve ordularının finansmanı zayıfken darbelerle karşı korumasız oldukları yönündedir. Yüksek düzeyde savunma harcamalarının daha çok üst rütbeli subaylarca planlanan darbeleri önlemede etkili olduklarına inanılmaktadır (Albrecht vd. 2018: 315). Harcamalardaki artış, güçlükleri de beraberinde getirebilmektedir. Darbe girişimine duyulan isteklilik azalmakla

birlikte; girişimde bulunulması durumunda başarı ihtimali yükselmekte, darbe örgütlenme becerisi artmakta ve herhangi bir küçülmeye karşı ordunun darbeye ön almaya kalkışma ihtimali belirlemektedir (Powell 2012: 1018; Sudduth 2017: 4). Buna karşın, yüksek sosyal harcamaların, bu kez alt rütbedeki subaylarca darbeye kalkışılma olasılığını düşürdüğü iddia edilmektedir (Albrecht vd. 2018: 315). Kurumsal çıkarlardan öncelikli olacak şekilde, genç ya da orta rütbedeki subayların ordudaki varlıklarını düzenli istihdam kaynağı olarak görmelerine vurgu yapılmaktadır (Albrecht vd. 2018: 315).

Siyasal liberalleşmenin darbe olasılığını ne şekilde etkileyecek olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Bu tür bir liberalleşmenin, düşük rütbelere gelecek darbe riskini azaltırken, yüksek rütbelilerin darbeye kalkışma ihtimalini yükselttiğine inanılmaktadır (Albrecht vd. 2018: 315-316). İktidar ortağı olan üst rütbeli subayların, konumlarının tehdit altında olduğuna kanaat getirerek ve koordinasyon sağlayabildiklerinde harekete geçmeleri beklenmektedir (Albrecht vd. 2018: 315-316).

Göreceli olarak daha iyi huylu darbe geçirmezlik stratejilerinin varlığından da bahsedilmekte ve ideolojik endoktrinasyon ya da aşılama atıf yapılmaktadır (Belkin vd. 2003: 596). Ordu mensuplarının sosyalleşmeleri ve bu süreçte subaylara hangi değerlerin aktarılacağı önem kazanmaktadır. Askeri eğitim, sivil denetimin sağlanmasındaki sacayaklarından birine dönüşebilmektedir.

Sıralanan stratejilerin, beklentilerin aksine, kırılganlığı derinleştirmelerine de tanıklık edilmektedir. Yatıştırma maksadıyla orduya daha fazla siyasi erişim ile temsil ve kaynak sağlamak, darbecileri güçlendirebilmektedir (Bell 2016: 29). De Bruin, farklı kurum ve birimler oluşturularak silahlı kuvvetlerin gücünün dengelenmesini, hemen takip eden yılda artan darbe riskiyle bağlantılandırmaktadır (2017: 2). Eşit güçte ikiden fazla askeri örgütlenmeyle, darbenin önünün açılma ihtimaline de işaret edilmektedir (Pilster vd. 2015: 179 ve 160-164).

Darbe riskinden korunabilmek için, liderlerin çokça sefer kendi orduları ve devlet inşası projelerini sabote etmelerine dikkat çekilmektedir (Belkin vd. 2003: 596). Bausch (2018: 4), kasıt unsurunu ön plana çıkararak, iktidardan uzaklaştırılmaktan korkan liderlerin orduyu savaş alanında etkinlikten vazgeçecek şekilde yapılandırmalarından bahsetmektedir. Eğitim eksikliği ya da liyakate bağlı olmayan personel alım ve terfileri olası sonuçlar arasında sıralanmaktadır (Powell 2012: 1024). Aynı göreve sahip çokça kuvvetin yaratılması, bu yolla silahlı kuvvetlerde ihtiyaç fazlası belirmesi ve alt rütbeli subaylara olabildiğince az yetki bırakılmasının verimsiz komuta yapısı ile kaynak israfına neden olduğu düşünülmektedir (Brown vd. 2015: 4-6). Darbe geçirmezlik adına sebebiyet verilen bu tür zafiyetlerin telafisi, özellikle de çatışma bölgelerinde yer alan ülkeler için önem taşımaktadır. Darbe geçirmezlik arayışındaki devletlerin, kitle imha silahları geliştirmek ve ittifaklar kurmak gibi stratejik ikameci yöntemlere daha yüksek oranlarda başvurdukları dile getirilmektedir (Brown vd. 2015: 2).

2. Franco Rejimi: Ordu Destekli Otoriterleşme

İspanyol Silahlı Kuvvetleri (FAS), Franco diktatörlüğü öncesinde siyasette belirleyici role sahipti. 1814 yılındaki bağımsızlık savaşından 1981 tarihli 23-F darbe girişimine uzanan zaman diliminde, 50'den fazla muhtıra ve darbe gerçekleştiği ifade edilmekteydi (Giménez Martínez 2014: 441). Kalıcı askeri müdahale koşulunu yaratan etkenler arasında; 1808'deki Napolyon işgali, bağımsızlık savaşında görev alan subayların anayasa dayatmak için VII. Fernando'ya başkaldırmaları, taht savaşlarında VII. Carlos yanlılarını askerlerin bastırması, özerklik bağlantılı hak ve imtiyazları yeniden hayata geçirme arzuları sıralanmaktaydı (Hooper 2006: 188-190). 1873'te Cumhuriyet'in devrilmesiyle monarşinin yeniden tesisi, federalleşmenin engellenmesi, yükselen işçi sınıfına karşı düzenin tesisi için askerlerin göreve çağırılması, ABD karşısında alınan yenilgi ve Küba'nın kaybı, 1909-1925 aralığında Fas'ta tam ölçekli savaş ve

Legion biriminin doğuşu siyasetteki asker etkisinin önünü açan diğer etkenlerdi (Hooper 2006: 190). FAS'ın, Fas'taki askeri operasyonlar ve İç Savaş (1936-1939) gibi iki zaferle inşa edildiği inancı yaygındı (Muñoz Bolaños 2015: 53).

FAS saflarında toplum ve siyasete duyulan güven eksikliği bu süreçlerin sonuçları arasında görüldü. Giménez Martínez (2014: 442), 19. yüzyılın sonlarından itibaren ordunun kendinde İspanya'yı Bolşevizm ve Afrika barbarlığından kurtarma yükümlülüğünü görecektik kadar sağa kaydığına ve askerlerin kendilerine ihanet ettiğini düşündükleri bir topluma karşı hissettikleri itimatsızlığın ağırlaştığına dair kuvvetli gerekçeler sunmaktadır. Bu tahlile göre, subaylar ve komuta kademesi İspanya'daki kötülüklerin sivillerin yolsuzluk ve beceriksizliklerinden kaynaklandığına ikna oldular (Giménez Martínez 2014: 441).

Franco döneminde ordu devlette varlık ve görünürlük sahibi olsa da, rejimin düşüşü esnasında karar alma mercilerinin merkezinde yer almaması ve demokrasiye geçiş gündemini belirleyememesi dikkat çekmektedir (Agüero 1995: 53 ve 11). Agüero (1995: 29 ve 53) bu dönemde İspanya'yı, ana politika yönelimlerinin oluşturulmasında ordunun doğrudan rol aldığı ve yürütme erkindeki rotasyonla ilgili karar verdiği askerleşmiş rejimlerden ayrı değerlendirmektedir. İspanya örneği, Acemoglu vd.'nin (2010: 4 ve 5) oligarşik bir rejime benzerlik sergilediğini düşünerek askeri diktatörlüklerden ayrıştırdıkları, ordu destekli seçkin kontrolünde otoriter rejim tanımına yakın düşmektedir.

Askerlerin Franco iktidarında Bakanlar Konseyi'ndeki temsil oranı yüksekti. Kara, Hava ve Deniz kuvvetleri için birer Bakan ataması yapılırken, uygulama kuvvetlerden sorumlu bakanların muvazzaf subay olmaları yönünde gerçekleşti (Agüero 1995: 45-46). 1938-1975 döneminde 116 Bakan'dan 32'si FAS mensubuyken, Başbakanlık'tan Kamu Düzeni Müsteşarlığı ve diğer bakanlıklar ile yerel yönetimlere kadar, üniformalı personelin varlığı yüksek yüzdelerde seyretti

(Giménez Martínez 2014: 466-467). İçişleri Bakanlığı 1960'lı yılların sonuna kadar bir general tarafından idare edildi (Agüero 1995: 53). Asker üye içermeyen ilk kabine 1981 yılında oluşturuldu (Zaverucha 1993: 289). Rejimin sonuna yaklaşıırken, tabloda değişiklik gözlenmeye başlandı. Ordunun kabineye katılım oranı, 1962 sonrasındaki istikrarlı düşüşün sonucunda, beşte birin de altına geriledi (Agüero 1995: 47). Agüero'nun (1995: 54 ve 48) 'Franco rejiminin sivilleşmesi' kavramı çerçevesinde tahlil ettiği gelişmelerle, yasama faaliyetinin gerçekleştiği Cortes'te de askeri üyelerin varlığı düşüşe geçti.

Franco döneminde ordunun, sadece dış değil, iç düşmanlarla da mücadele etmesi gerektiği anlayışı hâkimdi (Navajas Zubeldía 2014: 31; Serra 2011: 119). Rejimi hedef alan yıkıcı eylemlerle mücadelenin, Üst Ulusal Güvenlik Çalışmaları Merkezinde (CESEDEN) 1969'da verilen derslerde işlenen dört hipotetik savaş durumundan biri olduğu gözlemlendi (Serra 2011: 120). Paramiliter polis güçleri ve istihbarat servisi mensupları FAS içinden seçildi (Hooper 2006: 196). Kamu düzeni güçlerinin en önemlileri, işleyişleri askeri yönetmelik ve usullerle düzenlenen ve İçişleri Bakanı'na bağlı bir generalin komutasına bırakılan Silahlı Polis ve Sivil Muhafızlar oldu (Agüero 1995: 51-52).

Demokratikleşme yolundaki İspanya, böylelikle büyük bir ordu devraldı. Muñoz Bolaños (2010: 18), 1814'ten Franco rejimine, FAS'ın mikrosefaliden muzdarip olduğu ve saflarındaki asker oranına göre aşırı sayıda subay barındırdığına işaret etmekteydi. Subayların bir rütbede kaldıkları süre yüksekken, emeklilik yaşı oldukça ileriye (Agüero 1995: 119). Personel politikalarıyla ilgili cesur adımların atılması ancak 1980'li yıllarda gerçekleşti. Savunma Bakanı Serra, askeri bütçenin neredeyse tamamının personel harcamalarına ayrılması ve onu takiben beliren kaçınılmaz bir teçhizat açığına dikkat çekti (2011: 43). 1984'te personel düzeylerine ilişkin bir tavan belirlendi ve yıllık düşüşlerle bu tavana 1991'de ulaşılması planlandı (Agüero 1995: 206-207). İdari kadrolarda düşüş yüzdeleri Kara Kuvvetleri'nde % 15,2, Deniz ve

Hava'da % 8 olmalı ve ortalama % 12,5'i etkilemeliydi (Navajas Zubeldía 2014: 43). Altı yıllık bir süreçte yaklaşık bu oranlarda personel kısıtlamasına gidildiği izlendi (Özçer 2010: 95).

3. Franco Dönemi Sonrasında Siyasal Liberalleşme

Franco dönemi sonrasında İspanya'nın darbe geçirmezlik arayışının başlıca sütunlarından biri siyasal liberalleşme oldu. Tüm adımlar arasında darbe riskini en çok büyüten de bu adımdı. Çok partili rekabete dair yasakların sonlanması, af, reformlara yönelik şiddetin tırmanışı, özerklik ve yeni anayasa İspanya'nın dönüşümünde belirleyici rol üstlenmekteydi. Temmuz 1976'da Suárez'in başbakanlığa atanmasıyla yaşanan hızlı değişim, sivil-asker ilişkilerinde taşların yerinden oynamasına neden oldu. Komuta kademesi ancak istifalar gibi tepkisel hamlelerle siyasi iradeye yanıt verebildi. Agüero (1995: 78), Portekiz ya da Güney Amerika ordularının aksine, FAS'ın kurumsal çıkar ve siyasi tercihlerini korumak için resmi güvenceler talep etmediği ve her zaman bir miktar geç ya da yetkililerin kararlarını geri çevirmeye muktedir olmadan karşılık verdiğini vurgulamaktaydı.

Suárez'in üç kuvvetin yüksek konseyiyle yaptığı toplantının dönüm noktası teşkil ettiğine inanıldı. Toplantıya katılan rütbelilerden Kara Kuvvetleri'nde hizmet edenlerin hemen tamamı, Hava Kuvvetleri mensuplarının da tümü Franco'nun Askeri Akademi'den öğrencileriydi (Muñoz Bolaños 2013: 104-105). Bir general Başbakan'a Komünist Parti'nin yeni kurumlardaki konumunu sordu ve bu partinin siyasi partilerin yasallaşmaları için belirlenen koşulları sağlayamadığı yanıtını aldı (Agüero 1995: 75).

Askerleri toplantıdan bir süre sonra tepki vermeye iten başlıca gelişmeler arasında sendikalar ve Komünist Parti'nin yasallaşmaları vardı. Eylül 1976'da sendikaların yaklaşan yasallaşmasına cevaben, bir FAS mensubu olan De Santiago Başbakan Yardımcılığı görevinden istifa etti. Komutanlara gönderdiği mektuplarda, İç Savaş'a gönderme yaparak, kızıkların hâkim olduğu bölgelerdeki şiddetten sorumlu

sindikaların yasallaşmalarına başarısızlıkla muhalefet etmiş olduğunu bildirdi (Agüero 1995: 80).

1977'nin Şubat ayında hükümet partilerin tanınma başvurularına olumlu yanıt verirken Komünist Parti'nin başvurusunu Yüksek Mahkeme'ye aktardıysa da, mahkeme dosyayla ilgili iade kararı verdi (Agüero 1995: 81). FAS mensubu olan Başbakan Yardımcısı Mellado'nun erken uyarısına rağmen, Savcılar Konseyi'nin olumlu raporu üzerine hükümetin Komünist Parti'yi kayıt altına alacak olması generaller ve hükümetin geri kalanı için tatil gününde televizyondan alınan bir haberdirdi (Agüero 1995: 82-83). Ordu bu kez de tepkisel bir tutum benimsedi. Yasallaşmanın ardından Ordu Yüksek Konseyi'nin kaleme aldığı mektup için ilk olarak sert bir metin hazırlandıysa da, sonrasında ifadelerin yumuşatıldığı gözlemlendi (Muñoz Bolaños 2015: 61). Kuvvetin gemilerinde çıkan isyanlarda öldürülen yüksek sayıda subay nedeniyle, İç Savaş'ta komünistlerden en fazla darbe alanın Deniz Kuvvetleri olduğu vurgulandı (Agüero 1995: 84). Deniz Bakanı Pita da Vega istifa etti. Muvazzaf amirallerin görevi geri çevirmelerinin ardından, emekli bir amiral bu göreve atandı (Agüero 1995: 84). Yasallaşmayla birlikte, FAS içinde isyancı bir dip dalganın kaynamaya başladığına ihtimal verildi (Hooper 2006: 193).

Ordunun siyasilere güvensizliğini arttıran diğer bir gelişme, af yasasının Demokratik Askeri Birlik (UMD) mensuplarını da kapsama ihtimaliydi. Ordu içinde Franco rejimine muhalif en önemli oluşum UMD'de vücut buldu. Birkaç yüz subaydan oluşan UMD, demokratikleşme çabalarına komuta kademesinden gelebilecek olası muhalefet hamlelerine direnmek maksadıyla, subayları örgütlemenin peşindeydi (Agüero 1995: 105). Bu örgütlenmenin ömrü 1974'teki kuruluşundan 1977 sonundaki fesih kararına kadar sürdüysede, mensuplarına yönelik cezalandırma on yıllar boyunca devam etti.

Portekiz'deki Karanfil Devrimi'nde ordunun aldığı diktatörlük karşısı tavrın UMD üyelerince dikkatle çalışıldığı belirtildi (Barrios

Ramos 2002: 485; Gómez Rosa 2018: 40). UMD'nin talepleri arasında; özgürlüklerin yeniden tesisi, cezalandırılan tüm sivil ve askerlerin affedilmeleri, zenginliğin adil dağılımı, grev ve sendikalaşma hakkı, vatandaşın temsilcilerini demokratik yollarla seçmesi, üyeleri demokratik yöntemlerle seçilen Kurucu Meclis oluşturulması ve bu meclisin İspanya'nın ihtiyaçlarına karşılık verecek bir anayasa yapması yer aldı (Barrios Ramos 2002: 486-487; Gómez Rosa 2018: 41). Savunma Bakanlığı kurulması, astsubayların durumlarında iyileştirme, askerlik yasasındaki imtiyazların ayıklanması, askeri yargı faaliyetlerinin salt askeri konularla sınırlanacak biçimde reformu ve ülkenin gelişimini sağlayacak yegâne alternatifin demokratik kırılma olması gereği temel vurgulardı (Barrios Ramos 2002: 487-490; Gómez Rosa 2018: 41). Demokrasiye geçiş sürecinde reformları destekleyen ilk açık ve yüksek sesli çağrılar, böylelikle bizzat FAS'ın saflarından yapıldı.

Askeri savcı UMD'yi yıkıcı bir oluşum olarak tanımladı ve kurumların yasadışı yollarla değiştirilmeye çalışıldığı, askeri ayaklanmanın teşvik edildiği ve komplo kurulduğu iddialarını sıraladı (Barrios Ramos 2002: 494). Askeri Ceza Yasası uyarınca hapis cezaları 12 yıl bir gün ve üç yıl bir gün arasında değişirken, ihraç gibi ek yaptırımlar da işleme kondu (Barrios Ramos 2002: 495). Hükümlerle birlikte, garnizonlarda bir cadı avı başladığı ve UMD ile bağlantısı olabileceği düşünülen subayların ordudan gönüllü ayrılmalarına kadar gidebilecek bir retle yüzleştikleri öne sürüldü (Gómez Rosa 2018: 45). Başbakan Yardımcısı Mellado, komuta kademesinden gelen askeri disiplinden taviz verilmemesi yönündeki baskıyla karşı karşıyaydı (Agüero 1995: 86; Gómez Rosa 2018: 46-48). Bu nedenle, af kanunu UMD üyelerinin orduya yeniden dâhil edilmelerini yasaklayan bir de sınırlama içerdi. Mesleki rütbe ve hakların iadesi ancak 1986'da gerçekleşse de, göreve iadeye izin verilmedi (Gómez Rosa 2018: 47). UMD'nin demokrasiye geçişe katkısı ve üyelerinin bu uğurda yaptıkları

fedakârlıkların resmen tanınması ancak 2009 yılında mümkün oldu (Gómez Rosa 2018: 54-55).

Şiddetin tırmanışa geçmesi de askerler arasındaki rahatsızlığı üst düzeye taşıyan bir etkendi. Askerin tepkisi, her cenazeyle garnizonlarda el altından kamuoyuna duyurulduğu şekliyle, hükümetin teröre göz yumduğu yönündeki hissiyatı güçlendirdi (Agüero 1988: 39). Demokrasiye geçiş döneminde şiddetin anatomisi üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında Sánchez-Cuenca (2009: 13-15), şiddet eylemlerindeki asıl sıçramanın 1977 seçimlerinden sonra başlayan Bask Yurdu ve Özgürlük (ETA) saldırılarıyla görüldüğüne parmak basarken, aşırı sağ ve solun en yüksek sayıda cinayeti 1979 ve 1980'de işlediklerine değindi. Agüero (1995: 168), ETA saldırılarında 1981-1982 döneminde hafif bir gerileme olduysa da, komutanların hedef alınmaları ve diğer terörist örgütlenmelerin askeri müdahalenin fitilini ateşlemek için katılım göstermelerine dikkat çekti. Bu kırılğan tablo, adları darbe girişimlerine karışan çokça ordu mensubunun katı yaptırımlarla karşı karşıya kalmalarını engelledi. Orduda köklü değişiklikler yükselen şiddetle mücadeleyi zafiyete uğratabilirdi. Barahona de Brito ve Sznajder'in (2010: 494) bakış açısıyla ordu ya da polis gücünde yaşanacak tasfiye, Bask ayrılıkçı hareketinin oluşturduğu tehdit nedeniyle, iyi bir fikir olarak görülmedi.

Anayasada farklı ulusların varlığına yapılan vurgu ve bölgelere yetki aktarılması da FAS tarafından sorgulanan bir karar oldu. Serra'ya (2011: 140) göre konunun taşıdığı önemin güvenilir bir göstergesi, General Mellado'nun anayasa üzerine tartışmaların devam ettiği aylar boyunca defalarca İspanya'nın birliği meselesine dönmesiydi. Anayasa yazım sürecinde beliren ölüm cezasının kaldırılması ve askerlik hizmetine ilişkin vicdani ret önerileri FAS saflarında rahatsızlık yaratırken, Mellado vicdani reddin daha sonraki yıllarda yasalarla düzenlenmesini sağladı (Agüero 1995: 88). FAS, idam cezasının kaldırılması ve Kral'ın ayrıcalıklarının azaltıldığı yönündeki algılaması nedenleriyle de endişe taşıdı (Agüero 1995: 88).

4. Komuta Kademesi ve Personelin İdeolojik Dönüşümü

Atamalarla ideolojik dönüşümün sağlanması, dikkat çeken diğer bir darbe geçirmezlik stratejisi oldu. 19. yüzyılda liberalizmin ateşli savunucusu olan subay sınıfının tutucu bir güce dönüşmesinin 20. yüzyılda gerçekleştiğine inanıldı (Hooper 2006: 192). Navajas Zubeldía (2014: 29), Franco döneminde ordu içinde pasif ve göreceli olarak tarafsız, ideolojik ve sosyolojik anlamdaysa muhafazakâr çoğunluğun varlığından bahsetmekteydi. İç Savaş ile birlikte, Cumhuriyete sadakat gösteren 3000 subay ordudan tasfiye edilirken, geçici astsubay statüsünde milliyetçilere katılan ve kısa bir eğitimin ardından cepheye sürülenlerin kurumda kalmalarına müsaade edilmişti (Hooper 2006: 192). Böylelikle, demokrasiye geçiş dönemine gelindiğinde, subay sınıfının artan bir oranı İç Savaş sonrasında askere alınanlardan oluştu (Hooper 2006: 192).

Franco dönemi sonrasında FAS içinde kapsamlı bir tasfiye gerçekleşmediyse de, komuta kademelerine liberal duruşlarıyla bilinen ordu mensuplarının atanmaları darbe girişimlerinin mağlubiyete uğratılmasında başlıca etken oldu. Franco döneminin son yıllarında geniş bir general ve subay grubunun, üstlerine karşı gelerek ya da onların açık izni olmaksızın çaba göstererek, önemli reformların önünü açtıkları sonucuna varıldı (Puell de la Villa 2012: 11). 1964'te Ulusal Savunma Çalışmaları Yüksek Merkezinin (CESEDEN) kurulmasıyla yüksek askeri eğitim organlarının bir araya getirilmelerinin, reform ve modernleşme düşüncelerinin filizlenmesi için kurumsal bir ortam yarattığı düşünüldü (Agüero 1995: 120).

Mellado'nun tasarladığı terfi politikasının siyasi saiklere dayanması ve reformlara sadakat gibi öznel ölçütlerin terfilerde etkili olması sonucunda, FAS'ın üst kadrolarında kurumsal birliğin kaybedildiği ileri sürüldü (Agüero 1995: 126; Muñoz Bolaños 2013:

104).¹ Yatıştırma maksadıyla önemli makamlara şahinler arasında değerlendirilen isimlerin atanmasının, Mellado'yu her kanattan gelen eleştirilerin hedefi yaptığına inanıldı (Agüero 1995: 125-126). Mellado, aktif olarak siyasete katılmayı tercih edecek askerlerden emekliliklerinin talep edilmesi ve bu kurala karşı gelenlerin sert biçimde yaptırma tabi tutulmaları gibi formüller üzerinde durdu (Puell de la Villa 2012: 31). Savunma Bakanı Oliart'ın dönemindeyse, terfilerde kıdem dışında ölçütlerin de gözetilmesi ve emeklilik yaşının düzenlenmesiyle komuta kademesinde nüfus daralmasına gidilmesi gibi adımlar atıldı (Agüero 1988: 41-42 ve 176). Takip eden Sosyalist Parti iktidarında da, salt kıdeme bağlı terfilerin yerini seçme usullerinin geliştirilmesi aldı (Agüero 1995: 207).

Sosyalist Parti'nin 1982 genel seçimlerinde yasamada çoğunluğu ele geçirerek iktidara gelmesinin ardından, askeri personelin denetim altına alınmasına yönelik doğrudan adımlar belirginlik kazandı. Askeri kadronun ideolojik dönüşümünün kısa vadede mümkün olmayacağına inanan Başbakan González ve Savunma Bakanı Serra'nın, öncelikle itaat aramaya odaklandıkları yönünde bir algı oluştu (Javier Olivas 2013). Disiplinin sağlanmasında, başta görevden almalar olmak üzere, kuvvetli yaptırımlardan geri durulmadı. Görevden alma gerekçeleri arasında; 1981'deki darbe girişimin vahametini azaltacak açıklamalar yapmak, terfi edemediğinde eleştirel bir metni yaymak, Akdeniz'deki ABD politikasını sorgulamak, Franco hakkında övgü dolu sözler söylemek, 1981 darbe girişimini öven askeri yayını kontrol altına alamamak, siyasiler ile hâkimlere ek olarak gazetecileri de eleştiren makale kaleme almak, bağımsızlık ve federalizmle ilgili

---

¹ Eylül 1976'da De Santiago'nun istifasıyla Savunmadan Sorumlu Başbakan Yardımcısı görevine gelen Mellado, Savunma Bakanlığı'nın kurulmasıyla bakanlık görevine atandı ve reform sürecinin başında yer aldı (Agüero 1988: 34). Yetişkinlik döneminin büyük kısmını Franco'nun hizmetinde geçiren Mellado'nun geniş yetkilerle donatılmasında, asker ile bağları ve kişisel saygınlığı belirleyici oldu (Hooper 2006: 193; Puell de la Villa 2012: 28).

tartışmalı açıklamalar yapmak ve Bakan'ın atamalarını eleştirmek yer aldı (Agüero 1995: 212).

Eğitim, kadrolardaki dönüşümü desteklemenin başlıca yolu olarak, Sosyalist Parti'nin öncelik verdiği bir konu oldu. 1985'te Savunma Bakanı'na yükseköğretim merkezlerine profesör atanmasında söz hakkı verilmesi ve atamalara altı yıllık bir görev süresi sınırlaması getirilmesi gibi adımlar atıldı (Agüero 1995: 195-196). 1986 yılında, Bakanlık talimatlarıyla, tüm okullarda öğretilecek ortak konular belirlendi (Agüero 1995: 196). 1987 yılındaysa, eğitim kurumları Bakanlığa bağlandı (Agüero 1988: 47).

1984 yasası askerlik hizmetinin süresini 12 aya düşürdü ve bölgeselleşmeyi getirdi. FAS'ın muhalefetine rağmen, 1987'de askere alınanların yüzde 60'ının kendi bölgelerindeki birliklerde görev yapmalarına izin verildi (Agüero 1995: 196). Ordunun yine şiddetle muhalefet ettiği bir adım da, erlerin birlik dışında sivil kıyafet giymelerinin onaylanması oldu (Agüero 1995: 197). Hükümet, vicdani reddi ve askerliği ikame edecek sosyal hizmeti de düzenledi (Navajas Zubeldía 2014: 43).

5. Orduya Verilen Güvenceler

İdeoloji temelli atamalarla komuta kademesi darbe fikrinden uzaklaştırılırken, diğer yandan da ordunun muhafazakâr kanadının yatıştırılmasına yönelik adımlar atıldı. Bu adımların bir vesayet sistemi yaratmak ya da orduya ait münhasır yetki alanları doğurmaktan uzak olduklarının altını çizmek gerekmektedir. Orduya verilen güvenceler çeşitlilik arz etseler de, ciddi sınırlamalar ve koşullarla beraber tasarlanmış olduklarını söylemek mümkündür.

Franco dönemiyle kuvvetlenen ordu ve devletin başı arasındaki sıkı bağın kopmasını engelleme yönünde siyasi irade sergilendi (Puell de la Villa 2012: 28). Kral, orduya siyasi etki alanı tanıdığı yönünde bir görüntü vermekte öncü rol üstlendi. Konuşmalarında kendisini bir

asker olarak resmetmekten vazgeçmezken, askeri personelin özlem ve kaygılarını paylaştığını dile getirmekte ısrarcı oldu (Agüero 1995: 145). Kral, rejim değişikliğinin bazı sonuçlarının FAS tarafından kabullenilmesinde belirleyici rol oynadı (Powell 1996: 157).

Kral kimi zaman da orduya yönelik sert çıkışlarıyla bilindi. 1979'un Ocak ayında ETA tarafından hedef alınan Madrid Askeri Valisi'nin cenazesinde subaylar Bakan Mellado'ya hakaretler yağdırıp, emirlere karşı gelerek omuzlarda cenazeye mezarlığa yürüdüler (Agüero 1995: 146). Bu toplu itaatsizliğin ardından Kral Askeri Paskalya mesajında, Mellado'nun üç kuvvetin Savunma Bakanlığı altında bir araya getirilmesindeki rolünü övdü ve yeni anayasanın hükümeti askerin idaresi ve savunmadan sorumlu tuttuğunu hatırlattı (Powell 1996: 157-158).

Kral'ı darbe geçirmezlik saflarında merkezi role taşıyan başlıca gelişme, 23-F olarak bilinen darbe girişimiydi.² Hâkim anlatıda, girişimi akamete uğratan aktörler arasında Kral'ın rolü ön plana çıktı. Powell (1996: 157) Kral'ın rolünü 'Demokrasiyi Pekiştirmek ve Savunmak' başlığı altında ele aldı. 23-F girişiminin sabahında Kral'ın ulusal televizyon kanalına çıkarak demokratik sürece yönelen hiçbir saldırıya göz yummayacağına yönelik güvence vermesinin ardından, darbenin çözülmeye başladığına inanıldı (León Solís 2007: 209; De Andrés Sanz 2001: 81). Kral'ın tahtı Franco'nun ellerinden ve babasının rızası olmaksızın almış olmasından kaynaklanan açığın, nihayet 23 Şubat 1981 gecesi kapandığı ve Kral'ın eylemleri sonucunda monarşinin güven ve meşruiyet kazandığı dile getirildi (Castro Berrojo 2015: 297; León Solís 2007: 217).

---

² 23-F, İspanya siyasi tarihinin aydınlatılması tam olarak mümkün olmamış başlıkları arasında yer almaktadır. Castro Berrojo (2015: 302-303), Savaş Konseyi tutanaklarının incelenmesinin kanun gereği ertelemeye tabi olduğunu hatırlatmakta, yargı kararının tamamının da erişilebilir olmadığına dikkat çekmektedir.

Aksi yöndeki yorumsa, Kral'ın yaşanacaklardan habersiz olmadığına ısrarcıydı. 23-F sanıkları, Kral'ın teşviki ya da yetkilendirmesiyle harekete geçtiklerine dair ifadeler verdiler (Puell de la Villa 2012: 28). Tejero baskın esnasında Kongre'ye "Kral'ın adına" diye bağırarak girerken, girişimin ön saflarında yer alan Milans ve Armada Kral'ın emrinde olduklarını söylediler (Muñoz Bolaños 2014: 105). Kral, ancak darbe girişiminin başarısızlığa uğrayacağını anladığı saatlerde ekranda görünmüş olmakla itham edildi. Temel gayesinin Suárez'in Başbakanlık'tan ayrılmasını sağlamak olabileceği ve girişimi cesaretlendirdiği savları da dile getirildi (Muñoz Bolaños 2014: 106; Castro Berrojo 2015: 297).

Bugün Kral Juan Carlos tahtı oğluna devretmiş olsa da, 23-F girişimindeki rolü mercek altında olmaya devam etmektedir. Hâkim anlatıyı sorgulayan eserlerde, Kral'a etkin rol biçilmektedir. Monedero (2014: 152-156); Saray tarafından yayılan ve cesaretlendirilen darbeci ruh, bir asker tarafından yönetilecek milli mutabakat hükümeti oluşturma gayesi, askeri istihbarat servislerinin müdahaleleri, NATO'ya girişi geciktiren ve Atlantik yanlısı disiplinden çıkan Suárez'den kurtulma hedefi gibi etkenlere parmak basmaktadır. Palacios (2011) da 23-F'ye ilişkin kitabına "Kral ve Sırrı" başlığını verirken, benzer türde eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir.

Kral ile doğrudan bağın korunmasını tamamlayacak şekilde, ordunun demokrasiye geçişin ardından da önemli anayasal güvencelere sahip olduğu eklendi. FAS'ın anayasal konumu, başlangıca ait başlık altında yer alan 8. maddeyle düzenlendi (Agüero 1995: 89). Özellikle de İspanya solu, orduya atıfların hükümet ve yönetim başlığı altındaki 4.bölümde ele alınması gereğine inandı (Agüero 1995: 89). Agüero'nun (1995: 90) 'hesaplanmış belirsizlik' olarak tasvir ettiği çerçevede, anayasanın 62. maddesi FAS'ın başkomutanlığını Kral'a verirken, 97. madde hükümeti savunma ve sivil ile askeri yönetimin idaresinden sorumlu kıldı.

FAS'a verilen bir teminat da mali düzenlemeler kanalıyla gerçekleşti. 1970'lerin ortalarından sonra ordu, subayların ekonomik durumlarının sosyal statülerini karşılamadığına şiddetle inanmaya başladı (Serra 2011: 114). 1977 tarihli bir kraliyet kararnamesiyle siyasi tarafsızlık, siyasi ve askeri yetkililere saygı, mesleki adanmışlığın yüceltilmesi gibi gayelerle FAS mensuplarının maaşlarında artış için bir teşvik sistemi devreye sokuldu (Agüero 1988: 34-35). Bu düzenlemelerin devamı niteliğini sergileyecek şekilde, 1984 yasalarıyla erken emeklilik ve kamuda maaşların dengelenmesi hayata geçirildi (Javier Olivas 2013).

6. Yargılamalar ve Yargı Reformu

İspanya demokrasisine yönelen her tehditte, cezalandırma yöntemi asgari bileşenlerle hayata geçti. Ciddi sınırlamalarla da olsa, darbe girişiminde sorumluluğu bulunan dar bir kadro yaptırımlara maruz kaldı. 23-F yargılamaları, çekingen bir cezalandırma yöntemiyle darbelerin önünün alınması çabasına başlıca örneği teşkil etti. Darbe girişimi, Suarez'in istifasını takiben, 23 Şubat 1981'de Kongre'deki güven oylaması görüşmeleri esnasındaki baskınla gerçekleşti. Kongre baskınına takip eden saatlerde sadece Valencia yakınlarındaki motorize birlik fiilen sokaklara inerken, Milans del Bosch 11 bölge komutanı arasından girişime katılan tek isim oldu (Hooper 2006: 187; Agüero 1995: 164). Girişim toplam 17 saat sürerken, 28 Şubat tarihinde Calvo Sotelo yeni Başbakan olarak yemin etti (León Solís 2007: 209).

23-F'nin sonuçlarına ilişkin iyimser yorumlar, FAS'ın denetim altına alınmasında bu girişimin dönüm noktası teşkil etmesine odaklandı. Bu bakış açısına göre darbe girişimi, sorumluların tasfiyelerine yol açarak, orduda arınmayı sağlamış ve kurumun rolünü açıklığa kavuşturmuştu (León Solís 2007: 220-221). İktidar partisinin çözülmesi hızlanmış ve Ekim 1982'de ezici Sosyalist Parti zaferi mümkün hale gelmişti (Agüero 1988: 41; Muñoz Bolaños 2015: 37).

Alternatif okumaya göreyse, darbe girişimi siyasi sonuçları itibarıyla zafere ulaşmışken, demokratikleşme süreci raydan çıkmıştı (León Solís 2007: 212). Orduyu yatıştırmak maksadıyla Bask, Katalan ve Galiçya özerklik yasalarının sınırlı yorumu tercih edilmiş ve bu bölgelerin yetkileri kendini yönetme emelleri daha az olanların düzeyine geriletilmişti (León Solís 2007: 209). Darbe girişimi geçmişle yüzleşmeyi de zora sokmuştu. İç Savaş ve Franco diktatörlüğü kurbanlarına ait mezarlardaki kazıların durmasıyla, Cumhuriyetçi belleğin geri kazanılma sürecinin önü alınmıştı (Monedero 2014: 158). İktidara gelen Sosyalist Parti'nin ihtiyatla adım atıyor olması yine darbe girişiminin sonuçları arasındaydı. Girişimin bedelinin tüm partilerin kabul ettiği muhafazakâr bir dönüş olduğu ve ılımlılaştırmanın özellikle de Sosyalistlere ulaştığı düşünülüyordu (De Andrés Sanz 2001: 83).

Cezasızlığın darbe girişimlerini teşvik eden başlıca unsur olduğu, İspanya demokrasisine yönelen temel eleştirilerdendi. Komuta kademesi ve askeri yargının disiplinsizlik ve itaatsizlik karşısındaki hoşgörüsüne dikkat çekildi (Navajas Zubeldía 2014: 33; Agüero 1988: 39). 1981 darbesinin, dönemin hükümetinin gösterdiği çekingenliğin sonuçlarından olduğu öne sürüldü (Hooper 2006: 194). Suárez'i kusurlu bulanlara göre Başbakan; gerekli önlemlere başvurmadı, veda konuşmasındaki belirsiz atıflar hariç açıkça kınamada bulunmadı, istihbarat servisleri ya da polise istihbarat toplamaları için yetki tanımadı (Castro Berrojo 2015: 298). 23-F baskını öncesinde Galaksi Operasyonu adlı darbe girişimi nedeniyle Tejero yedi aya hüküm giymiş, ancak hızla göreve dönmeye izin verilmişti (Agüero 1995: 141).³

23-F girişiminin sorumluları, FAS içinde geçmişteki suçlar için hüküm giyen tek grubu oluşturdu (Pinilla Martín 2006: 538).

---

³ Galaksi Operasyonu, orta rütbedeki dar bir grup subay tarafından anayasa referandumundan kısa süre önce planlandıysa da, hükümeti bilgilendiren subaylar tarafından süratle açığa çıkarıldı (Agüero 1995: 97).

Gelenekten kopuşla, bu kez cezalandırma yaklaşımı benimsendi. Askeri çevre Milans del Bosch, Armada ve Tejero ile onların komutasındakiler ya da taraftarlarıyla sınırlandı (Muñoz Bolaños 2015: 38). İddianameler sadece 33 kişiye yönelik isnatta bulundular (Agüero 1995: 172). Kral, siyasi liderlerin komploya katılanlara yönelik tutumlarının keskin olmaması ve FAS'ın bir bütün olarak sorumlu görülmemesi temennilerini ifade etti (Agüero 1995: 166). Sorumluların adalet önüne çıkarılmalarının yabancılaşıma neden olunmadan yapılması vurgusuyla, sürecin FAS'a yönelen bir hınca dönüşmemesi gereğine parmak bastı (Powell 1996: 173). Dönemin Savunma Bakanı Oliart, yaklaşık 4000 kadar askeri tahkikata katabileceğini ifade eden 23-F hâkimine, davanın orduya karşı açılmış bir davaya dönüştürülmemesi talimatını verdi (Navajas Zubeldía 2014: 37). FAS da daha fazla sanıklı ve itibarını yitirmesine neden olacak bir yargılama istemiyordu ve suç diğer subayların tanıklığı olmaksızın kanıtlanamazdı (De Andrés Sanz 2001: 82).

Askeri Yargı Yüksek Konseyi (CSJM) davayı, 23 Şubat tarihinde 18.22 öncesi ve Kral'ın mesajını yayınladığı 01.14 sonrasındaki fiilleri kapsayacak şekilde gördü (Muñoz Bolaños 2015: 385). Sorumluluğu olan herkes yargılansaydı, sayının rahatlıkla yüzleri aşacağı ileri sürüldü (Muñoz Bolaños 2015: 386). Hâkimin bakış açısıyla, çizilen anayasallık ve Kral desteği görüntüsü dikkate alındığında, emrin suç teşkil ettiği açık olmayabilirdi (Muñoz Bolaños 2015: 385-386).

Yargılamalar 1982'nin Şubat ve Haziran ayları arasında gerçekleşti. 23-F davası askeri yargı alanı sınırları içinde kaldı ve davanın Hava Kuvvetleri'nden gelen hâkimi, kendi ifadesine göre, darbe girişiminde sorumluluk atfedilmeyen tek kuvvetten olduğu için görevlendirilmişti (Muñoz Bolaños 2015: 383-384). Yargılananlara karşı kamuoyu önünde açık tavır alması savunma avukatlarının aleyhine CSJM ve Anayasa Mahkemesi'ne başvurularında başlıca etken

olduysa da, sanıkların etkin korumaya sahip oldukları gerekçesiyle başvuru reddedildi (Muñoz Bolaños 2015: 384).

Armada, Milans del Bosch ve Tejero'nun önderliğinde büyük bir komplonun varlığını öne süren savcı, üç isim için 30'ar yıl hapis cezası talep ederken, iki isim haricindeki sanıkların girişime bilinçli şekilde katıldıkları iddiasını dile getirdi (Muñoz Bolaños 2015: 390). İfadelerin ardından, 24 sanık için ceza indirimi ve iki isim için de ceza artışı istendi (Muñoz Bolaños 2015: 395-396). CSJM kararında sadece Milans del Bosch ve Tejero için başlangıçta talep edilen 30 yıllık cezaya aynı şekilde hükmedildi ve Armada doğrudan katılımının kanıtlanamamış olduğu gerekçesiyle altı yıla hüküm giydi (Muñoz Bolaños 2015: 397). Kararla birlikte, 19 sanık için de ceza indirimi ve 11 beraat gerçekleşti (Muñoz Bolaños 2015: 397-398).

Başbakan Calvo Sotelo 23-F ile ilgili askeri mahkeme hükümlerini temyize götürürken, amacının bu derece öneme sahip suçlarda son sözün Yüksek Mahkeme'ye verilmesini sağlamak olduğunu belirtti (Agüero 1995: 176-177). Milans del Bosch, Tejero ve üç isim için daha temyize gidilmezken, diğer tüm sanıklar için ceza artışı talep edildi (Muñoz Bolaños 2015: 402-403). Yüksek Mahkeme 10 cezayı onayıp 22 kişi için ceza artışına giderken, daha önce beraat eden isimlerin çoğuna da ceza verildi (Muñoz Bolaños 2015: 404-405). Tejero'nun Kongre binasındaki hasar nedeniyle CSJM'nin kararında olduğu gibi 1.076.450 peseta ödemesine hükmedilirken, Armada'nın cezası tekrar 30 yıla çıktı (Muñoz Bolaños 2015: 405). Sonradan kimi sanıklar Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş olsalar da, bu kararlar 23-F süreci sonlandı (Muñoz Bolaños 2015: 405). Hüküm giyenlerin hiçbiri günümüzde hapisteye değilken, pek çoğu da hayatlarını kaybettiler. 1985'teki koşullu salıverme ve 1986'daki şartlı tahliyeleri, 1988'deki af takip etti (Muñoz Bolaños 2015: 406). Armada 1991 yılında affedilip tahliye edilirken, özgürlüğüne en son kavuşan 1996'da serbest kalan Tejero oldu (Muñoz Bolaños 2015: 407). Hüküm giyenlerden 14'ü de hizmete geri döndü (Muñoz Bolaños 2015: 406-409).

İspanya 23-F sonrasında da darbe girişimlerine tanıklık etti. 27 Ekim 1982 tarihli 27-O Cervantes operasyonu Ekim 1982 seçimlerini ertelemeyi gaye edinirken, Kraliyet karşıtı girişimlerin planlanmasını da içerdiğine inanıldı (Javier Olivás 2013; Agüero 1988: 41). Polis, sarayı basmayı ve Kral'ı yalancı şahitlik gerekçesiyle görevden almayı amaçlayan bir askeri komployu ortaya çıkardı (Powell 1996: 179). Üç sanık 12 yıl ve bir günlük cezaya çarptırılırken, bir isim de aklandı (Muñoz Bolaños 2018: 35).

Demokrasinin pekiştiği dönem olarak bilinen 1982-1986 aralığında, darbeciliğin kalıntı halinde ve daha önce ortaya çıkarılan darbe girişimlerinde adı geçen askerlerin planları doğrultusunda sürdüğüne yönelik bir algı oluştu (Muñoz Bolaños 2018: 35). 1985'te Kral, Kraliçe, Başbakan ve FAS'ın komutanlarını hedef alan bir komplo açığa çıkarıldı. 2-J koduyla bilinen bu suikast girişimi halen tartışma konusuyken, kamuoyuna yansıyan bir yargılama ya da cezalandırma süreci olmadı.

Gerçekleşen yargılamalar öncesi ve esnasında, yargının yeniden yapılandırılması gündeme oturan temel başlıktı. Askeri ile sivil yargı ilişkisi yeniden tanımlandı. 1945 ve 1960 tarihli kanunlar çerçevesinde askeri mahkemeler sivilleri yargılayabilirken, FAS mensuplarına isnat edilen suçlarda sivil mahkemelerin müdahalesi dışlanmıştı (Agüero 1995: 52). Bu düzenlemelerin yetmediği noktalarda ordu, Kamu Düzeni Mahkemeleri'ni de yönetti (Serra 2011: 113). Öte yandan, 1978 Anayasası; disiplin ihlali, firar, casusluk, ahlak dışı tutum benzeri hususlara ilişkin davalarda askeri yargıyı yetkilendirdi (Zaverucha 1993: 295). Darbe girişimlerinde yer alanların sivil mahkemeler önüne çıkarılmalarysa güvence altına alındı (Zaverucha 1993: 295). İlgili anayasa maddesi yargı sisteminin teklifi ilkesine vurgu yaparak, askeri yargıya ait yetki alanının askeri alandaki suçlarla sınırlı olmasını karara bağladı (Serra 2011: 150).

Aralık 1978’de çıkarılan yasayla polis ve Sivil Muhafızlar’a karşı işlenen suçlarda yetkinin sivil mahkemelere devredilmesi, askeri mahkemelerin sivilleri yargılama ihtimalinde ciddi bir azalmaya katkı yaptı (Serra 2011: 152). 1980’de Askeri Yargı Kanunu’nda reform yapan yasa; askerlerin sivilleri yargılama ihtimalini neredeyse tamamen yok etti, tüm davalarda askeri hukukçuların rollerini arttırarak ve savunma avukatı kullanımını zorunlu kılarak hukuki teminatları güçlendirdi ve askeri yargı kararlarına karşı Yargıtay’a da temyiz başvurusunda bulunma hakkı getirdi (Serra 2011: 151).

1985 tarihli yasalar çerçevesinde, askeri yetki alanındaki ihlaller ya da FAS’ın anayasal işlevini zedeleyen fiiller Askeri Ceza Yasası kapsamına girecek, darbeye rol almak ya da sivil yetkililere saygı göstermemek askerleri sivil mahkemelerin önüne çıkaracaktı (Zaverucha 1993: 295). Sivil yargıyı askerden arındırmak ve askeri yargıyı sivil yargıda hâkim olan ilkelere yaklaştırmak temel hedeflerdi (Navajas Zubeldía 2014: 44). CSJM’nin yerini Yüksek Mahkeme’nin askeri dairesi aldı ve daire askeri yargıdan gelenlerle eşit sayıda sivil üyeden oluştu (Agüero 1988: 45).

7. Merkezileşme

Franco rejiminin darbe geçirmezlik yöntemi olan bölerek hâkimiyet kurma anlayışı demokrasiye geçişle sonlandı. Franco iktidarının son günlerinde bile, FAS’ın komuta yapısının merkezileşmesine yönelik girişimler başlamıştı. Genelkurmay Başkanı Díez Alegría henüz 1968’de, üç kuvvetin ortak faaliyetine duyulan ihtiyaca yanıt veren bir tasarı önerdi (Serra 2011: 127). Birleşik bir komuta yapısına yönelik bu ilk resmi proje, Amiral Carrero Blanco’nun suikasta kurban gitmesi ve Díez Alegría’nın Franco tarafından görevden alınmasıyla çıkmaza girdi (Agüero 1995: 122-123).

1976 yılındaki düzenlemelerle tüm askeri güçlerin komutası Genelkurmay Başkanlığı’na verildi ve kuvvet bakanlıkları sadece idari destek işlevini yerine getirmeye başladılar (Agüero 1995: 148).

Kuvvetleri çatısı altında toplayacak bir Savunma Bakanlığı'nın kurulmasıysa dönüşümün köşe taşı oldu. Bakanlığın başlangıçta tecrübe ettiği koşullar oldukça zorluydu. Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri bakanlıklarının o tarihe kadar sahip oldukları varlık ve bürokratik yapılar bu kuvvetlere aktarıldı (Serra 2011: 144). Bakanlığın etkisi, askerin finansmanı ve kaynaklarla buluşturulmasıyla sınırlı kaldı (Puell de la Villa 2012: 29). Sosyal hizmetlere ek olarak sağlık ile emeklilik yardımları gibi ikincil düzenlemeleri bünyesine alması, az sayıda personele sahip olmanın yanında uzun süre sivil personelden yoksun oluşu ve altı yıl süreyle Hava Kuvvetleri ana karargâhının bir kanadında birkaç ofisinin olması gibi sınırlamalar Bakanlığın etkinliğini azalttı (Agüero 1995: 149).

Savunma Bakanlığı'na ek olarak, Yüksek Askeri Danışma Kurulu (JUJEM) da üç kuvvetin koordinasyonu ve kontrol altına alınmalarını sağlamak amaçlarıyla Şubat 1977'de oluşturuldu (Javier Olivas 2013). Kurumun işlevi, askeri politikanın belirlenmesinde teknik danışmanlık hizmeti vermek olarak tanımlandı (Navajas Zubeldía 2014: 33-34). Kurumun, siyasi olarak Başbakan'a bağlı ve emir komuta zincirindeki en yüksek müşterek organ olduğu belirtildi (Serra 2011: 131). JUJEM ayrıca Bakan'ın tasarrufunda ve Savunma Bakanlığı içinde tasarlandı (Serra 2011: 147).

1980 tarihli bir yasayla, hükümetin üst danışma organı gibi şekillendirdiği Ulusal Savunma Kurulu (JDN) başkanlığı ve başkomutanlık Kral'a, savunma politikasını belirleme hakkıysa hükümete verildi (Navajas Zubeldía 2014: 36). Bakanlığa daha fazla yönetim yetkisi tanınması, Bakanlık örgütlenme şemasına JUJEM'in katılması, ilk kez savunma alanına yasama erkinin de dâhil edilmesi gibi adımlar atıldı (Puell de la Villa 2012: 34). Yasama organının hükümet ve ordunun idari işlemlerini kontrolü esasa bağlanırken, Ocak 1984 tarihli yasanın da yasama denetimi rutinini kurumsallaştırdığı düşünüldü (Zaverucha 1993: 290-291). Yasama organı; savunma yasa ve bütçelerini tasdik edecek, savaş ilanında bulunacak, barışı

sağlayacak, uluslararası anlaşmaları onaylayacak, savunma politikalarının genel hatlarını tartışacak, silahlanma programları için bütçeye onay verecek, askerin ne zaman içte müdahale gerçekleştirmesi gerektiğine karar verecek ve müdahaleleri takip edecekti (Zaverucha 1993: 291-297).

1984 tarihli yasa Başbakan'ın sevk ve idare zincirindeki üstünlüğü ile gücün Savunma Bakanlığı'nda toplanmasını tesis eden başlıca belge oldu (Javier Olivas 2013). Komutanlar özel ifadelerinde Savunma Bakanı'nın, daha önce kendilerine ait olan pek çok imtiyazı sahiplenerek, dört yıldızlı bir generale dönüşmesinden yakındılar (Agüero 1995: 190). FAS'ın personel politikasını idare, koordine ve kontrol etmek ile askeri yönetimi denetlemek gibi, komutanların kurumun iç meseleleri olarak niteledikleri hassas konularda Bakan yetkilendirildi (Agüero 1995: 190).

Bir yandan merkezi kontrolün sıkılaştırılması benimsenirken, dengeleme stratejisini akla getirecek şekilde, belirli birimlerin FAS yapısı dışına taşınmalarına da tanıklık edildi. Demokrasiye geçiş döneminde, kamu düzeni tesisi alanının askerden arındırılmasına hız verildi. Polis gücü, yeni anayasanın hükümleri gereğince FAS'tan ayrıldı. Muvazzaf subayların yerel polis güçlerini komuta etmesine son vermek temel amaçlar arasındayken, ordunun iç ve dış rollerindeki farklılık ısrarla takip edildi (Zaverucha 1993: 292). Savunma Bakanı Serra'nın (2011: 112-113) askerin rolüne ilişkin temel itirazları arasında; Sivil Muhafızlar ve Ulusal Polis'in genel müdürlerinin asker olmaları, iki kurumun da subayların rutin şekilde tayin edildikleri yerler halini almaları ve böylelikle ulusal sınırlar içinde düzenin korunması işlevinin ordunun elinde toplanması yer alıyordu. Polis memurlarının kendi akademilerinde eğitilmeleri ve sendikalarının hükümetçe tanınması gereğini dile getiren de Serra oldu (Zaverucha 1993: 293). 1984'te polis güçleri ilk kez Silahlı Kuvvetler Günü Resmî Geçiti'ne katılmazken, Kasım 1986'da Serra 150 yıllık bir dönemde ilk kez jandarma teşkilatının başına Sosyalist Parti'den bir isim atadı

(Zaverucha 1993: 293). 1987 yılı itibarıyla güvenlik güçlerinin tamamı sivillerce yönetilmekteydi (Agüero 1995: 203).

İstihbarat alanını merkezileştiren reformlar peşi sıra ve aşamalarla geldi. Franco döneminde 11 ayrı istihbarat servisi askeri komuta zinciri içinde kontrol edilmişti (Zaverucha 1993: 286). 1977’de Kraliyet kararnamesiyle merkezi bir istihbarat servisi olan Savunma İstihbaratı Yüksek Merkezi (CESID) oluşturuldu. 1981 tarihli Kraliyet kararnamesiyle CESID’in anayasanın 8. maddesi gereğince verilen görevleri yerine getirmekte FAS’a yardımcı olması öngörüldü (Zaverucha 1993: 286). 1982 tarihli Bakanlık kararnamesi, CESID’in ana görevinin Başbakan’ın istihbarat ihtiyacını karşılamak olduğunu ifade ederek, askerin kurum üzerindeki etkisini kesti (Zaverucha 1993: 286). 1984 Kraliyet kararnamesi CESID’i Savunma Bakanı’na bağlı, işlevsel olarak da Başbakan’a itaatkâr olarak tanımladı (Zaverucha 1993: 286-287).

8. Sınır Ötesi İttifak Arayışları

Darbe geçirmezlik yönünde atılan adımlar, önceki bölümlerde belirtildiği gibi, riskler de barındırmaktadır. İspanya örneğinde de, özellikle siyasal liberalleşme ve merkezileşme hamlelerinin asker arasındaki rahatsızlığı şiddetlendirmesine tanıklık edildi. Hoşnutsuzluk ve darbe riskinin önünü almak amacıyla, İspanya’nın uluslararası kuruluş ve savunma ağlarındaki varlığını derinleştirdiği gözlemlendi.

FAS’ın dönüşümünde ABD’nin erken yıllardan itibaren oynadığı rol sıklıkla gündeme taşındı. ABD ile 1953’te imzalanan ikili anlaşmalar ve İspanya’nın Stratejik Hava Komutası’na katılımı, ülkede ABD’nin askeri varlığını doğurarak, FAS’ın modernleşmesinin başlangıcına işaret etti (Alpert 2010: 199). ABD’nin taleplerine cevaben katılım gösterilen dış operasyonlar ile askeri sağlık operasyonları geleneğine, demokrasiye geçiş döneminde BM çağrısıyla gerçekleşen eski sömürgelerdeki misyonlar ve Sosyalist iktidarlar altındaki barış misyonları eklendi (Jiménez 2018: 135, 137-142 ve 151; León Solís

2007: 209). 1980'li yılların sonundaki barış gücü operasyonlarıyla birlikte, ordunun imajının kademeli olarak iyileştiğine kanaat getirildi (Navajas Zubeldía 2014: 37).

Çok taraflı ittifak arayışları çerçevesinde, 29 Ekim 1981'de İspanya'nın NATO'ya girişi ülkenin yasama organı tarafından onaylandı. Dönemin Savunma Bakanı Oliart, NATO'ya katılımın İspanyol ordusunu Batı Avrupa'ya açacak pozitif bir etkiye sahip olduğunu belirtti (Navajas Zubeldía 2014: 38). Başlıca sol partilerin açık muhalefetine rağmen, başarısız darbe girişiminin üyeliğin ivedi ve öncelikli dış politika hedefi olarak benimsenmesinde ateşleyici güç olduğu düşüncesi yaygınlaştı (Puell de la Villa 2012: 40-41). Diğer bir etken de, dönemin başbakanının Sosyalistlerin bir sonraki genel seçimi kazanmalarının NATO'ya katılımı öngörülmez bir tarihe erteleyeceğinden endişe etmesiydi (Puell de la Villa 2012: 42-43).

Sosyalist Parti'nin bu derece önemli bir kararın Kongre'de basit çoğunlukla alınamayacağını ileri sürerek konuyu referanduma götürmesine rağmen, ordunun süreç boyunca etkisiz kaldığına inanıldı (Agüero 1995: 205). Deniz Kuvvetleri uzun süredir NATO'ya katılımı destekler ve NATO üyeleriyle ortak tatbikatlar gerçekleştirirken, Kara Kuvvetleri'nde önemli sayıda general dikkatlerinin ülke içi ve Kuzey Afrika'daki tehditlerden kaçırılmamasını tercih ediyor ve NATO'nun İspanyol ordusunu Avrupa çıkarlarına hizmet edecek misyonlara süreceğinden kaygı duyuyordu (Agüero 1995: 205).

Sonuç

Otoriter rejimlerin takip ettikleri darbe geçirmezlik stratejileri sıklıkla mercek altına alınırken, demokrasiye geçiş ve demokratik pekişme dönemlerinde atılan darbe geçirmezlik adımlarına dair az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma, demokratikleşme sürecinde darbe geçirmezlik stratejilerine başvuran bir örneğe yakından bakmayı hedeflemiştir. İspanya, başarısız ve hiyerarşi dışı darbe girişimlerini fırsata çevirerek, on yıllara yayılan bir süreçte sivil-asker ilişkilerini

yeniden tanımlamıştır. Muhafazakâr iktidar döneminde sınırlı ve ihtiyatlı reformlarla işe başlanırken, Sosyalist Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte büyük ve cesur adımlar tabloyu tamamlamıştır.

İspanya'nın tecrübesi, demokratikleşme çalışmalarında olduğu gibi, darbe geçirmezlik tahlillerinde de olası bir model önerebilmektedir. İspanya'nın, hiyerarşi dışı darbe girişimlerinin gölgesinde, siyasal liberalleşmeyi ön plana iterek ve cezalandırmayı asgari düzeyde tutarak ilerlemiş olduğu görülmektedir. Süreç boyunca tasfiyelerden kaçınılmıştır. Geniş, büyük ve otoriter rejimin payandası bir ordudan, uluslararası alanda ve demokratik rejimdeki konumunu perçinlemiş bir kuvvete dönüşümde beş farklı yol izlenmiştir. Siyasal liberalleşme dönüşümün temel sacayağı ve tüm adımlar arasında darbe riskini en çok büyüten olmuştur. FAS kadrolarındaki liberaller ile hükümetteki reform yanlıları arasındaki ittifak sayesinde, yasakların kalkması ile af ilanı ve yeni anayasanın getirdiği özerklik rejimi gibi girişimlere FAS saflarından yönelen muhalefetin yaygınlaşması önlenmiştir. Atamalar yoluyla komuta kademesinin ideolojik dönüşümü sağlanırken, Kral'ın verdiği teminatlara ek olarak anayasal güvenceler ve refah düzenlemeleriyle FAS içindeki müttefik kesim genişletilmiştir. Askeri yargının rolünü sınırlayan reformlar arka arkaya gelse de, başarısız darbe girişimlerini takip eden yargılamalar daima sınırlı tutulmuştur. Hükümet ve Savunma Bakanlığı'nın kontrolünü hâkim kılan bir yaklaşımla, tek elden yönetim siyasi makamlara bırakılmıştır. Uluslararası ittifak arayışları, reformlara yönelen desteğin sürekliliğini sağlamak için denkleme dâhil edilmiştir.

İspanya tarafından inşa edilen darbe geçirmezlik modelinin başlıca ayırt edici niteliği, kuramsal çalışmalarda sıklıkla dile getirilen bulgunun aksine, güvenlik yapılanmasında kimi birimlerin ordudan ayrılmalarıyla birlikte geride kalan birimlerin bir çatı altında toplanması lehine beliren tercihtir. Savunma Bakanlığı bu süreçte önemli rol üstlenirken, merkezi danışma kurulları ve yasama organının artan denetimiyle, çoklu güvenlik yapılanması yerine birleştirerek

merkezileştirmenin de etkin bir darbe geçirmezlik stratejisi olarak incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. İspanya'nın serüveni, demokratikleşme yolundaki ülkelerin de farklı unsurları bir araya getirerek kendi darbe geçirmezlik yol haritalarını oluşturduklarını gözler önüne sermektedir. Tasfiye, cezalandırma, yaptırım ve yargılamalar asgari düzeyde tutulduklarında dahi, etkili stratejiler üretilebilmektedir. Otoriter ve demokratik rejimlerin başvurdukları darbe geçirmezlik yöntemleri arasındaki fark belirginleşmektedir.

Kaynaklar

Acemoglu, Daron vd. (2010). “A Theory of Military Dictatorships”. *American Economic Journal: Macroeconomics*, C. 2, S. 1, s. 1-42.

Agüero, Felipe (1988). “Democracia en España y Supremacia Civil”. *REIS*, C. 44, s. 23-50.

_____ (1995). *Soldiers, Civilians, and Democracy: Post-Franco Spain in Comparative Perspective*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Albrecht, Holger ve Ferdinand Eibl (2018). “How to Keep Officers in the Barracks: Causes, Agents, and Types of Military Coups”. *International Studies Quarterly*, C. 62, S. 2, s. 315-328.

Alpert, Michael (2010). “El Papel del Ejército (1931-1991)”. *Los Ejércitos del Franquismo (1939-1975)*, Ed: Fernando Puell de la Villa ve Sonia Alda Mejías, Madrid: Instituto Universitario General Gutiérrez Mellado-UNED, s. 195-207.

Barahona de Brito, Alexandra ve Mario Sznajder (2010). “The Politics of the Past: the Southern Cone and Southern Europe in Comparative Perspective”. *South European Society and Politics*, C. 15, S. 3, s. 487-505.

Barany, Zoltan. (2011). “Comparing the Arab Revolts: The Role of the Military”. *Journal of Democracy*, C. 22, S. 4, s. 28-39.

_____ (2013). “Armies and Revolutions”. *Journal of Democracy*, C. 24, S. 2, s. 62-76.

Barrios Ramos, Raquel (2002). “El Camino Hacia la Democracia en las Fuerzas Armadas: La Unión Militar Democrática”. *Actas del III Simposio de Historia Actual*, Ed: Carlos Navajas Zubeldía, Logroño: Gobierno de La Rioja, Instituto de Estudios Riojanos, s. 483-500.

Bausch, Andrew W. (2018). “Coup-Proofing and Military Inefficiencies: An Experiment”. *International Interactions*, C. 44, S. 1, s. 1-32.

Belkin, Aaron ve Evan Schofer (2003). “Toward a Structural Understanding of Coup Risk”. *Journal of Conflict Resolution*, C. 47, S. 5, s. 594-620.

Bell, Curtis (2016). “Coup d’État and Democracy”. *Comparative Political Studies*, C. 49, S. 9, s. 1-34.

Bermeo, Nancy (1994). “Sacrifice, Sequence, and Strength in Successful Dual Transitions: Lessons from Spain”. *The Journal of Politics*, C. 56, S. 3, s. 601-627.

Brown, Cameron S. vd. (2015). “Recouping after Coup-Proofing: Compromised Military Effectiveness and Strategic Substitution”. *International Interactions*, C. 42, S. 1, s. 1-30.

Castro Berrojo, Luis (2015). “Tres Versiones sobre el Golpe del 23-F...o Alguna Más”. *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, C. 13, s. 294-307.

Colomer, Josep Maria (1995). *Game Theory and the Transition to Democracy*. Hants: Edward Elgar Publishing.

Croissant, Aurel vd. (2018). “Mass Protests and the Military”. *Journal of Democracy*, C. 29, S. 3, s. 141-155.

De Andrés Sanz, Jesús de Andrés (2001). “Quieto Todo el Mundo!- El 23-F y la Transición Española”. *Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*, C. 5, s. 55-88.

De Bruin, Erica (2017). “Preventing Coups d’état: How Counterbalancing Works”. *Journal of Conflict Resolution*, C. 62, S. 7, s. 1-26.

Degaut, Marcos (2017). “Out of the Barracks: The Role of the Military in Democratic Revolutions”. *Armed Forces & Society*, s. 1-23.

Finer, Samuel E. (1962). *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. London: Pall Mall Press.

Galaup, Laura ve Carlos del Castillo (2018). “Defensa Ordena Abrir un Expediente a los cinco Militares en la Reserva que Firmaron el Manifiesto Franquista” eldiario.es.

https://www.eldiario.es/sociedad/Ejercito-memoria_historica-Franco-militares-franquismo_0_816469363.html (Erişim Tarihi: 11.04.2019).

Giménez Martínez, Miguel Ángel (2014). “El Ejército de Franco: Un Gigante con Pies de Barro”. *Passagens. Revista Internacional de História Política y Cultura Jurídica*, C. 6, S. 3, s. 439-479.

Gómez Rosa, Fidel (2018). “Unión Militar Democrática: Balance de una Experiencia Histórica”. *La Albolafia: Revista de Humanidades y Cultura*, C. 14, s. 38-59.

Hooper, John (2006). *The New Spaniards*. London: Penguin Books.

Huntington, Samuel P. (1957). *The Soldier and the State*. Cambridge MA: Harvard University Press.

Javier Olivas, José (2013). “El Ejército, ¿Otra Institución en el Punto de Mira?” eldiario.es.

http://www.eldiario.es/agendapublica/blog/ejercito-institucion-punto-mira_6_112398768.html (Erişim Tarihi: 23.03.2019).

Jiménez, José Luis R. (2018). “Antecedentes y Primeras Misiones en el Exterior de las Fuerzas Armadas”. *La Albolafia: Revista de Humanidades y Cultura*, C. 14, s. 134-155.

Kuehn, David (2017). “Midwives or Gravediggers of Democracy? The Military’s Impact on Democratic Development”. *Democratization*, C. 24, S. 5, s. 783-800.

León Solís, Fernando (2007). “23 F- Redemption or Derailment of Spanish Democracy?”. *International Journal of Iberian Studies*, C. 20, S. 3, s. 207-229.

Mena Aguado, José (2006). “Discurso del Teniente General José Mena Aguado en la Pascua Militar”, El Mundo.
<https://www.elmundo.es/elmundo/2006/01/06/espana/1136570580.html>
(Erişim Tarihi: 05.02.2019).

Monedero, Juan Carlos (2014). *La Transición Contada a Nuestros Padres: Nocturno de la Democracia Española*. Madrid: Catarata.

Muñoz Bolaños, Roberto (2010). “La Institución Militar en la Posguerra (1939-1945)”. *Los Ejércitos del Franquismo (1939-1975)*, Ed: Fernando Puell de la Villa ve Sonia Alda Mejías, Madrid: Instituto Universitario General Gutiérrez Mellado-UNED, s. 15-54.

_____ (2013). “Las Fuerzas Armadas y la Legalización del PCE”. *Rubrica Contemporanea*, C. 2, S. 4, s. 101-120.

_____ (2014). “Un Análisis Incompleto de un Acontecimiento Excepcional: la Literatura Sobre el Golpe de Estado del 23-F (1981-2014)”. *Historiografías*, C. 9, s. 81-109.

_____ (2015). *23-F: Los Golpes de Estado*. Madrid: Última Línea.

_____ (2018). “Militares y Civiles: Movimientos Involucionistas el el Proceso de Transición y Consolidación

Democrática (1975-1986)”. *La Albolafia: Revista de Humanidades y Cultura*, C. 14, s. 134-155.

Navajas Zubeldía, Carlos (2014). “La Transición Militar, Una Transición Larga (1975-1989)”. *Actas del IV Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*, Ed: Carlos Navajas Zubeldía ve D. Iturriaga Barco, Logroño: Univerisdad de La Rioja, s. 27-45.

One Earth Future Foundation Policy Brief (2016). “Why Democratization Does Not Solve the Coup Problem”, <https://oefresearch.org/sites/default/files/documents/publications/democratization-coups.pdf> (Erişim Tarihi: 06.03.2019).

Özçer, Akın (2010). “İspanya’da 23-F Darbe Girişimi ve Askerin Demokratik Denetimi Süreci”. *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetim*, İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, s. 90-95.

Palacios, Jesús (2011). *23-F, El Rey y su Secreto*. Madrid: Libros Libres.

Payne, Stanley G. (2017). *En Defensa de España*. Barcelona: Espasa.

Pilster, Ulrich ve Tobias Böhmelt (2015). “The Impact of Institutional Coup-Proofing on Coup Attempts and Coup Outcomes”. *International Interactions*, C. 41, S. 1, s. 158-182.

Pinilla Martín, Enrique (2006). “La Recuperación de la Memoria Histórica en España”. *El Derecho a la Memoria*, Ed: Felipe Gómez Isa, Bilbao: Giza Eskubideak Derechos Humanos, s. 529-548.

Powell, Charles (1996). *Juan Carlos of Spain: Self-Made Monarch*. Wiltshire: MacMillan Press.

Powell, Jonathan (2012). “Determinants of the Attempting and Outcome of Coups d’état”. *Journal of Conflict Resolution*, C. 56, S. 6, s. 1017-1040.

Powell, Jonathan vd. (2018). “Give them Toys? Military Allocations and Regime Stability in Transitional Democracies”. *Democratization*, C. 25, S. 7, s. 1153-1172.

Puell de la Villa, Fernando (2012). *La Transición Militar*. Madrid: Fundación TRANSICIÓN Española.

Sánchez-Cuenca, Ignacio (2009). “La Violencia Terrorista en la Transición Española a la Democracia”. *Historia del Presente*, C. 14, s. 9-24.

Serra, Narcís (2011). *Demokratikleşme Sürecinde Ordu: Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Reformu Üzerine Düşünceler*. Çev: Şahika Tokel, İstanbul: İletişim.

Sudduth, Jun Koga (2017). “Coup Risk, Coup-proofing and Leader Survival”. *Journal of Peace Research*, C. 54, S. 1, s. 3-15.

Zaverucha, Jorge (1993). “The Degree of Military Political Autonomy during the Spanish, Argentine and Brazilian Transitions”. *Journal of Latin American Studies*, C. 25, S. 2, s. 283-299.

EXTENDED ABSTRACT

Relations between the political elite and the militaries have formed a perplexing and stimulating topic in comparative political inquiry. In democracies and non-democratic regimes alike, establishing civilian control of the military has proven to be a major challenge. The search for an integrated strategy aimed at coping with this challenge topped the agenda of the political leadership in all regime types. Hence, democracies equally felt the urge to design coup-proofing strategies.

The burgeoning of the literature on coup-proofing has stemmed from the expansion in the ways through which an effort was made by the political elite to guard themselves against maneuvers by the militaries. Counterbalancing through the division of the military into rival units, allowing for paramilitarism, appointments on the basis of loyalty, frequent rotation at the commanding levels, purges, appeasement of the military through increases in defense budget or welfare spending for the military personnel, political liberalization, and the ideological transformation of members of the military through the transmission of a new set of values have been listed among coup-proofing measures.

Studies reveal that there may be a self-defeating side to these strategies, as some unintentionally serve to boost the capabilities of the militaries to take action. Other strategies culminate in just the opposite by clipping the wings of the militaries. The acquisition of nuclear capabilities and the search for bilateral and multilateral alliances are identified as the principal means through which states cope with the downside of coup-proofing.

The aim of this study is to explore how far the concept of coup-proofing fares in accounting for the trajectory followed by Spain's transition to and consolidation of democracy. The Spanish case merits particular attention, given the consensus on the fact that it managed to consolidate its democracy shortly after democratic transition and even under the threat posed by various coup plots. It is also highly striking that Spain staged an exit from an authoritarian regime shored up by the military and the civil-military relations remain to be topical to date.

The country seems to offer its own model of coup-proofing with a combination of a wide range of strategies. Political liberalization assumed a pivotal position in Spain's experience. The removal of bans on multi-party competitive politics, trade unions, and political parties were among the key steps. Amnesty laws along with a new constitution that incorporated an autonomy regime for Spain's regions also figured in the reformist agenda. This was the case in spite of the fact that the period of the transition to democracy unleashed a spiral of violence and was far

from being peaceful, with many bitter pills for the military to swallow. All of these reforms caught the Spanish Armed Forces (FAS) off guard.

Through an appointment and posting policy that favored the liberals in the ranks of the FAS and the emergence of new cadres in line with the changes in military education, the military was transformed from inside out. Spain tried to anchor itself in bilateral and multilateral international contexts, through participation in missions beyond its boundaries. A combination of appeasement policies was also in force, with the King alleviating the concerns of the military command through close contact. Another factor that allayed the fears of the military was the preference for a phased approach that did not deprive the military of its corporate guarantees all at once. Greater welfare provision to military personnel additionally served to address concerns.

The transformation of the FAS was attained in the absence of purges and strict punitive measures. The transitional and post-transitional governments in Spain had to serve with a military command that was socialized under the dictatorship (1939-1975). While gradually rolling back military justice and expanding the influence of its civilian counterparts, high levels of restraint were shown in the trials of those implicated in coup attempts.

One of the key findings of the research is that, in contrast to the dominant assumption raised in the literature, assembling institutions functioning in the realm of defense and security under a single roof was endorsed as a key coup-proofing strategy in Spain. During the Socialist governments which had a firmer hold on power, a bolder move was to bring the military institutions under the command of the government. Practical steps to that end incorporated the establishment of the Defense Ministry as well as advisory bodies dealing with the portfolios of security and defense, all intending to enhance coordination. Greater legislative oversight over matters of national defense was the accompanying measure. Given the strategies of assembling institutions and halting retribution, the difference between the coup-proofing measures endorsed by authoritarian and democratic regimes becomes more apparent.